

A teológiai könyvtárak jövője

Beszámoló a 2022. évi jubileumi BETH konferenciáról

A 2022. évi BETH konferencia hibrid formában került megrendezésre. A konferencia helyszíne a holland Kerkrade városában található Rolduc apátság volt, amely egyben az egyesület alapításának is helyszíne. Az európai teológiai könyvtárakat tömörítő egyesület idén ünnepelte alakulásának 50 éves évfordulóját, míg a holland egyesület fennállásának 75. évét. A közös konferencia témája „A teológiai könyvtárak jövője a 21. században” volt.

Az előadások alkalmával megismerhettük a finn, a spanyol, az olasz, a holland (leginkább egyetemi) könyvtárakban zajló munkát és kihívásokat. Emellett lehetőségünk volt arra, hogy bemutassuk az EKE stratégiai tervének pontjait, melyek az alábbiak:

1

az eltulajdonított könyvtári gyűjtemények tulajdonjogának minél teljesebb visszaszerzése, a meglévő állományok elektronikus katalógizálásának 98%-os elérése;

2

digitalizációs központok létrehozása, összehangolt digitalizálási tervek kidolgozása az egyesületben képviselt különböző felekezetek szerint;

3

repozitóriumok létrehozása a tagkönyvtárakban, amelyek képesek a tartalmak megőrzésére, és lehetővé teszik a metaadatok begyűjtését az UNITAS-ba, az egyesületünk meglévő közös katalógusába;

4

a digitalizálás és a digitalizált, vagy digitálisan született anyagok megőrzése között szakadék áthidalása, a digitális „kötelesspéldány” gyűjtése;

5

a könyvtárak közötti beszerzési harmonizáció elveinek és gyakorlatának kidolgozása;

6

a gyűjteményeinkben meglévő elméleti, gyakorlati és hallgatólagos tudás könyvtári- és legjobb gyakorlatokat bemutató tanfolyamokká való átalakítása révén célunk a tudásmegosztáson és tudásmedzsmenten alapuló munkamorál megteremtése, fenntartása és ápolása (fenntartva a „szomszédolás” jelenlegi gyakorlatát, amely az egyházi és világi könyvtárak személyes látogatásán alapuló tapasztalatcsere egyik formája);

7

szakmánk és tevékenységünk jobb társadalmi megbecsülésének szorgalmazása;

8

könyvtári tereink online és offline minőségi megjelenésének biztosítása mind kinézetben, mind technikai háttér szintjén.

Az olasz könyvtárügyről Laura Scimò (Biblioteca della Facoltà Teologica del Triveneto) előadását hallottuk. Ebben számos olyan pontot találtunk, ami egyezik a magyar célokkal is (pl. 5. és 6. pontokkal). Az olasz könyvtáraknál már folyamatban van az IxTheo adatbázissal való együttműködés. A konferencia kötetlen részében az EKE és IxTheo együttműködési lehetőségeiről is beszélgettünk.

A finn egyetemi környezetről Matti Myllykoski (Helsinki University Library) és Jussi Hyvärinen (University of Eastern Finland) előadásából kiderült, hogy a teológiai könyvtárak a nyomtatott dokumentumok beszerzése mellett, de egyre inkább helyett(!) a digitális gyűjteményeik bővítésére törekcszenek: e-könyvek vásárlásával és a világhálón elérhető digitális anyagokról való tájékoztatással. A fejlesztések a tanulás új formáit hozták mind az oktatók, mind a hallgatók körében. A helsinki és a Joensuu egyetemi könyvtárak jó példái ennek a fejlődésnek.

Általánosságban elmondható, hogy sok könyvtárnál közös problémaként merül fel a helyhiány, illetve a különböző felületeken digitálisan elérhető anyagok áttekinthető és naprakész formában való közzététele, valamint a felhasználók képzése (mit, hol és hogyan érhetnek el; illetve mindezekről hogyan tájékozódhatnak).

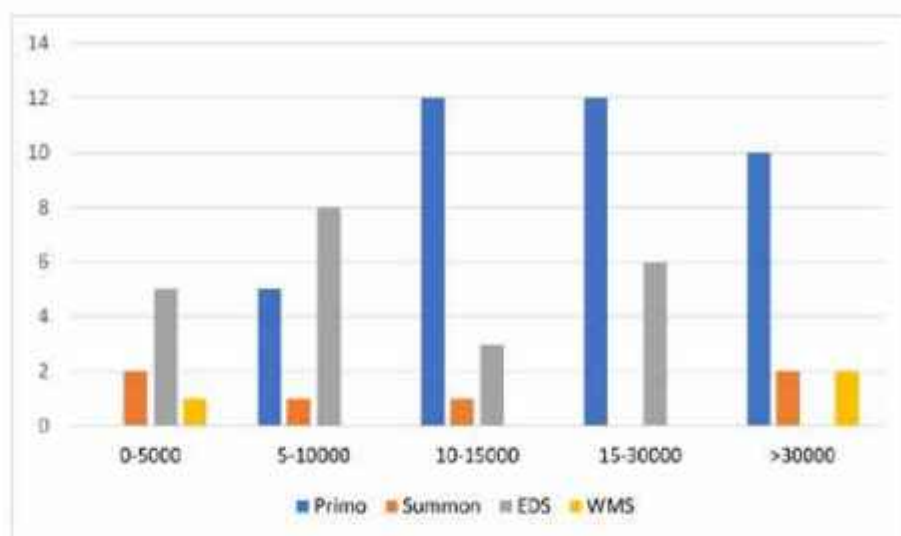

Tájékozódás / tájékoztatás online környezetben

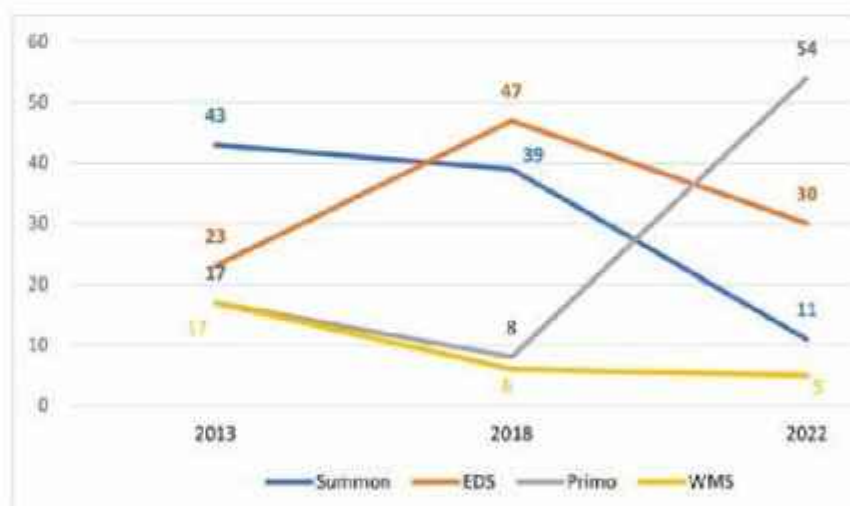
A tapasztalat alapján a digitálisan elérhető tartalmakról való tájékoztatásra a körlevél, az e-mail, a honlapon való közzététel nem elegendő, a leghatékonyabb a személyes kapcsolat, valamint a kollégák, hallgatótársak ajánlása. Fran Cortés előadásából kiderült, hogy a spanyol egyetemi könyvtárak többségében (~92%) a sok felületről való tájékoztatás problémájára megoldásként a discovery szolgáltatásokat (pl. EBSCO EDS, Primo, Summon) kezdték el használni. Ezek segítségével egyetlen felületen indíthatunk keresést több szolgáltató adatbázisában, katalógusokban, repozitóriumokban. Egy felmérés alapján az a 8%, aki még nem használ ilyen szolgáltatást, leginkább anyagi nehézségeket, valamint az információhiányt említette akadályként, de vannak olyanok is, akik már gondolkodnak valamelyik szolgáltatás bevezetésén. Spanyolországban 2018-ig a legtöbb intézmény az EBSCO szolgáltatását fizette elő, azonban 2022-re az első helyet a Primo szolgáltatása vette át. (A 10.000 hallgató alatti egyetemekenél első helyen még továbbra is az EDS áll.)

Analysis and results

Discovery according to size of the University

Discovery tools in Spain (%) 2013-2022

Discovery tools: implementation in the Spanish University Libraries

A teológiai könyvtárak a legtöbb helyen a kisebb könyvtárak közé tartoznak, éppen ezért többek számára nehézséget jelent az is, hogy kisebb intézmény, egyesület lévén a sok drága adatbázis közül melyekre fizessen elő. A fenti discovery szolgáltatások részben erre is megoldást jelenthetnek.

Ha az olvasóink megtalálják a számukra releváns információt, akkor akár könyvtárközi kölcsönzéssel segíthetünk, akár a Compass segítségével a magyar könyvtárakban is tovább tudjuk őket irányítani a megfelelő helyre.

Helyhiány és dokumentum-használati kérdések

Több előadásban előkerült megoldandó feladatként a helyhiány. Egy példa szerint évente az állomány kevesebb, mint 0,5%-át selejtezzük, ám a beérkező anyagok közel 30 polcfolyómétert tesznek ki. Michèle Meijer előadása kifejezetten a helyhiány megoldási lehetőségeit kereste. Sok más könyvtárhoz hasonlóan az amsterdami Vrije Universiteit könyvtára számára is megoldandó feladat: mihez kezdjen azokkal a könyvekkel, amelyek az állománya részét képezik, de már/még egyáltalán nem, vagy nagyon ritkán használják?

2021-ben kezdték el a Re:book nevű projektet, melyben a fenti kérdésre kerestek innovatív megoldásokat. A projekt megvalósulási időszaka 2021–2023, az anyagi fedezet 500.000 EUR. A projekt kérdésfelvetése: hogyan válhatnak a könyvek a közösségépítés eszközevé és hogyan segíthetik elő a tudás létrehozását? Célok: a könyvek értékének bemutatása. Könyvekkel segíteni az egyetemi campus igényeinek kielégítését (Social Campus, Élő Könyvtár), de egyúttal a könyvtár is profitáljon belőle:

- Könyvek elhelyezése a könyvtári terekben és a campuson.
- Könyvek elhelyezése olyan helyeken, ahol a hallgatók és oktatók szívesen töltenek időt.
- Újra láthatóvá válni mint könyvtár, ahova azért mennek az emberek, hogy segítséget kapjanak a számukra releváns információ megtalálásában.

A helyhiány csökkentése érdekében a dokumentumokat négy kategóriába sorolták:

1. ritka könyvek

(Különgyűjtemények – 1901 előtti könyvek)

2. kutatási és oktatási könyvek

(Főgyűjtemény 1901-től napjainkig)

3. inspirációs könyvek

(Főgyűjtemény 1901-től napjainkig)

4. művészeti megvalósításokhoz és társadalmi tevékenységekhez használt könyvek (Állományból kivont könyvek pl. művészeti alkotásokhoz).

A projekt alapvető munkaanyagát a 3. és 4. kategóriába tartozó könyvek alkotják. További válogatási szempontok:

- oktatásban még használt?
- 1901 előtti?
- 5-nél többször kölcsönözték ki?
- utoljára 6 évnél régebben kölcsönözték ki?
- releváns lehet az inspirációs gyűjtemények számára?

Még fontos kérdés volt: az országon belül van-e még máshol elérhető 2 példány.

Az inspirációs könyvek kiválasztásához a Fenntartható Fejlődési Célok alapján ún. „Inspirációs könyvtárat” hoztak létre. Ily módon igyekeznek láthatóbbá tenni az egyetem kutatási témáit, és elősegíteni az interdiszciplináris tudás létrehozását (több karral rendelkező egyetemeken).

A könyvek mint inspirációs forrás: az „inspirációs könyvtárak” gondozása:

- kutatószobák tereinek feltöltése könyvekkel;
- VU Pride Library;
- Zöld könyvtár az egyetem fenntarthatóságért felelős irodájában.

A négyes kategóriába tartozó ötleteket olyan könyvekkel valósítják meg, amelyek online elérhetőségük vagy elavult tartalmuk miatt elvesztették információs értéküket, de tárgyként még mindig értékesek.

A könyv mint a társadalmi találkozások kiindulópontja: társadalmi tevékenységek szervezése a könyvek köré:

- book safari (ingyenes kiskönyvtárak pl. buszmegállókban, parkokban);
- ingyenes kiskönyvtárak tervezése.

A könyv mint tárgy: a könyvek felhasználása különböző hangulatok (fókusz, társadalmi, kreatív) megteremtésére:

- különböző hangulatú, légkörű terek létrehozása révén.

Az előadáson bemutatásra került a „Pantheon”: egy könyvekből létrehozott műalkotás, amelynek célja, hogy olyan egyetemi környezetet teremtsen, amely elősegíti a kreativitást és a kutatói gondolkodásmódot.

Kihívásként élték meg a projekt során a következőket: könyvek kiválasztása, listázása, kiválogatása a gyűjteményből (megvan-e minden adat az elérhetőségről; hány könyvet lehet eltávolítani egy nap alatt), ha adományozott vagy dedikált könyv, az csak kézbevétele után ellenőrizhető; tárolókapacitás. Fontosnak bizonyult az érdekelt felek bevonása.

Tervek maradtak 2023-ra: a fenntarthatósági célokhoz kapcsolódó gyűjtemény létrehozása (interdiszciplináris, linkekkel az elektronikus tartalomhoz); mindful könyvtár kialakítása (pl. vezetett meditációk).

A helyhiány megoldására érdekes megoldás a finn példa. Itt erre a problémára létrejött egy „központi raktár” [The National Repository Library (NRL)], ahova minden könyvtár beküldheti azokat a könyveit, amelyeket már nem használ, nem fér el nála. A könyvek a küldő könyvtár állományából kikerülnek. Az NRL fogadja, tárolja és felajánlja más könyvtáraknak használatra a hozzá beérkező könyveket.

Az NRL gyűjteményei könyveket és folyóiratokat egyaránt tartalmaznak minden nyelven és minden területen (szépirodalmiakat, szakirodalmiakat egyaránt, disszertációkat és Braille-írással készült könyveket is). Az anyagok „numerus currens” sorrendben (a beérkezés dátuma szerint) kerülnek elhelyezésre. A raktárkönyvtár körülbelül 3 millió katalogizált tételt tartalmaz.

A könyvtár mint tudásközpont

„A könyvtár célja nem a papírkönyvek kölcsönzése. Ha ez lenne a helyzet, a könyvtárak a történelem »szemétdombján« végeznék, akár csak a Kodak, amely azt hitte, hogy az üzleti céljuk az analóg filmek eladása, miközben valójában az volt a célja, hogy segítsen az embereknek megörökíteni és megmenteni az élet fontos pillanatait – amit „Kodak-pillanatoknak” neveztek. A könyvtárak célja, hogy az emberek megtalálhassák a számukra szükséges információkat a számukra megfelelő és a társadalom számára hatékony módon. Ezért a könyvtárak ma fontosabbak, mint valaha. A könyvtárak az évezredek során bebizonyították, hogy képesek alkalmazkodni a technológiai változásokhoz. Így van ez ma is.” (Lars Egeland, könyvtárigazgató, OsloMet <https://www.liberaleren.no/2021/04/11/bibliotek-er-framtidas-institusjoner/>). Hanne Storm Ofteland és Rune Keisuke Kosaka a norvég MF Norwegian School of Theology könyvtárából érkezve azt a kérdést vizsgálták, hogy az egész életen át tartó tanulás norvég stratégiájával hogyan lehet magas színvonalú könyvtári szolgáltatásokat nyújtani a saját polgárainak, de akár külső felhasználói csoportok számára is: az egyház tagjainak, a norvég állami iskolák tanárainak, valamint a teológiai tárgyak iránt érdeklődő kutatóknak, érdeklődőknek. Egyes vélemények szerint át kell gondolnunk a könyvtári tereket. Több teret kell hagyni a tudományos munkára (pl. kutatószobák, több asztal akár önálló, akár csoportos munkára), mint azoknak a könyveknek, amelyeket nem használnak. A norvégiai MF egyetemen létrehoztak egy „írásközpontot” (writing centre), amely a könyvtárban található. A személyzet 3 diákból áll, akik segítenek a hallgatóknak a tudományos írásbeli munkájukban. Ez lehetőséget ad a könyvtár számára arra is, hogy jobb információs műveltségi programokat fejlesszen ki, javítsa a kutatómódszertan oktatását. Az MF könyvtárosa szerint a jövő az egyetemi könyvtárakban: az akadémiai publikálás elősegítése, a digitalizálás és a szolgáltatás összhangban történő működése, szolgáltatások fejlesztése új hallgatói csoportok és külsősök számára; kevesebb fizikai, több digitális szolgáltatás; szolgáltatások és olvasók a középpontban; a könyvtár és szolgáltatásainak láthatóvá és elérhetővé tétele; egész életen át tartó tanulás elősegítése.

A konferencia szakmai részét egy panelbeszélgetés zárta „Tudományos kommunikáció a teológia területén és ennek hatása a könyvtárakra” címmel. A beszélgetés érdekes kérdéseket vetett fel. Milyen

problémát/kihívást jelent az, hogy a Covid után a hallgatók nem tértek vissza a könyvtárakba? Vajon a tudományos kommunikációban való részvétel az utolsó lehetőség-e a könyvtár számára, hogy elérje a használatát? Kell-e ennyi Open Access teológiai tartalom? Van-e bárki, aki ezeket elolvassa? A minőség vagy a mennyiség számít (egyetemi rangsor függ tőle)? Jó megoldás-e a GoogleBook (rossz minőségű, viszont sokan használják)?

Martin Faßnacht, a tübingeni egyetem könyvtárosa, az Index Theologicus vezetője szerint szükséges lesz néhány klasszikus könyvtári feladatot, munkakört újragondolni, mivel ezek a megváltozott digitális környezetben elvesznek vagy háttérbe szorulnak: beszerzés, olvasói terek, kölcsönzés. Kérdés, hogy milyen szerepe lesz a könyvtárnak a jövőben? Megoldási irányként felmerült a retrospektív digitalizálás és OA elérés biztosítása. Egyes vélemények szerint azonban túl sok időt vesz igénybe a válogatás. Ebből következően a legegyszerűbb, ha mindent digitalizálunk, ehhez viszont összefogás szükséges (duplikátumok elkerülése). A digitalizálás mellett viszont egyre fontosabb lesz a tárgyszavazás, az osztályozással való együttműködés. Kiemelten fontossá válik a tanácsadás a hallgatók, az oktatók, a kutatók számára. Stephanie Veldmann a Brill kiadó képviselője szerint érdemes lehet akár a közösségi finanszírozás (crowdfunding) irányába is nyitni. A konferencián tisztújításra is sor került. Az európai egyesület új elnöke az MF könyvtárának vezetője: Hanne Storm Ofteland lett. A konferencia utolsó pontjaként kihírdették a következő konferencia helyét, idejét és témáját:

Cordoba (Spanyolország), 2023. szeptember 30. – október 4. Téma: Az egyházi könyvtárak kihívásai Európában. Az elmúlt évek inkább egyetemi könyvtári fókuszú témái után most a nem felsőoktatási egyházi könyvtárak előadásait várják.

Ajánlók

Theological Libraries and Library Associations in Europe: A Festschrift on the Occasion of the 50th Anniversary of BETH (<https://brill.com/display/title/61181>)
Herder Intézet Könyvtára: a legnagyobb kelet-közép-európai történelem és kultúra anyagát gyűjtő könyvtár német nyelvterületen, mely különböző gyűjteményekkel (többek között képkatalógussal is) rendelkezik, de hatalmas a folyóirat- és cikk-kivágot-gyűjtemény, a zenei gyűjtemény és az úgynevezett „szamizdat” kiadványok gyűjteménye is. <https://www.herder-institut.de/>

MESZÁROS KORNÉLIA

Evangelikus Hittudományi
Egyetem Könyvtára